

Arisztotelészi és peripatetikus természetfilozófia:
Az égi természet problémaköre
(OTKA K-69217, Zárójelentés)

A projektum, az előzetesen tervezetteknek megfelelően, a peripatetikus és az arisztotelianus természetmagyarázat kulcsfontosságú elemeinek kontinuitásával, és a tradíciók belül megfogalmazott újabb égboltelméleti álláspontok vizsgálatával foglalkozott. Ennek keretében módunk nyílt Arisztotelész *Égbolt* c. művének sajtó alá rendezésére; a *változás* arisztotelészi elméletének részletesebb vizsgálatára; Arisztotelész azon szöveghelyeinek értékelésére, ahol saját bolygómegfigyeléseiről számol be; az égboltról szóló számadáson belül érvényesülő oksági megfontolások vizsgálatára; az égboltelmélet különböző peripatetikus változatainak összevetésére, külön kiemelve ezek közül Theophrasztosz és Alexandrosz égboltelméletét, valamint Szimplikiosz *Fizikakommentárjából* az ég alatti elemek mozgásával foglalkozó szakasz fordítására és kommentálására.

A projektum segítségével több a tárgykörhöz kapcsolódó nemzetközi összejövettelt kezdeményeztünk, és külföldi előadók előadássorozatát szerveztük meg. A kutatási eredményeket folyamatosan ismertettük és megvitattuk a projektum által lehetővé tett konferencia-részvételeken. Ezen konferenciákon több előadással szerepeltünk. A konferencia-részvételek, korreferátumok és előadások eredményeképpen a nemzetközi kutatás meghatározó kérdéscsoportjait szembesítve, és az alternatív értelmezési lehetőségekkel számot vetve tudtuk a kutatást folytatni, és eredményeit közleményekben összefoglalni.

A kutatás eredményeképpen eredeti kérdéscsoportjaink is lényegesen részletesebben kidolgozottakká és elmélyültekké váltak. Ez két ponton is megfigyelhető magának a kutatási problematikának az arisztotelészi elméleten belüli elhelyezésében. Egyrészt módunk nyílt arra, hogy a *Fizika* VII. könyvéből a 3. fejezetet feldolgozó nemzetközi kezdeményezésen belül a minőségváltozások és az azok alapjául szolgáló relációk kapcsolatát részleteiben vizsgáljuk. Ennek a mozgásformának a jelenléte is megkülönbözteti az égi és az ég alatti világot, így a változás lehetőségfeltételeinek és ontológiai elhelyezkedésének vizsgálata is rávilágít a kozmosz ezen két részének státusára. Másik fontos hozadéka a kutatás folyamatának, hogy az arisztotelészi okságelméleten belül kitüntetett helyet szenteltünk az égi természettel és az égitestekkel kapcsolatos cél-oksági, teleologikus magyarázatoknak. Ez természetesen bizonyos mértékig eredeti terveinkben is szerepelt, hiszen az égbolt mozgásáért felelős első mozgató törekvés tárgyának módjára mozgat, azaz ez az oksági viszony, legalábbis a *Metafizika* XII. könyvében előadottak szerint, alapvetően rokon a cél-oksági magyarázatokkal. Amikor Arisztotelész ezeket a megfontolásait bevezeti, akkor azonban megkülönböztetést is tesz a cél-okság két alapvető típusa: a *cél, mint valami végett* és a *cél, mint valami számára* esetei között, és hozzáfűzi, hogy a világmindenség mozgásáért felelős első, mozdulatlan mozgató esetében az általa kiváltott mozgás nem az ő *számára* történik, a mozgásból számára semmiféle haszon nem származhat. A mozdulatlan mozgató ennek megfelelően pusztán csak az, ami végett a mozgás történik – olyan kiválóság, amelyre a mozgást végző entitások törekedhetnek. Ez eddig az Arisztotelész-értelmezés tradicionális konszenzusa. A kutatás során – hasonlóan több újabb nemzetközi publikációhoz – kitértünk arra, hogy az égbolt területén belül is érvényesülnek olyan cél-oksági megfontolások, melyek arra mutatnak, hogy az égbolt mozgásai valamilyen entitás érdekében, mintegy valamilyen entitás számára történik. Arisztotelész erre utaló kijelentései persze többféleképpen érthetők. A projektum keretében egy olyan értelmezés részleteit dolgoztuk ki, amely szerint ezek a cél-

oksági viszonyok a szublunáris világ keletkezésnek és pusztulásnak kitett entitásai között fennálló teleologikus viszonyokhoz hasonlóan működnek. Azaz, Arisztotelész részéről nem pusztán metaforikus kifejezésmód arról beszélni, hogy azért van az égen több körmozgás, hogy ezzel lehetőség legyen az ég alatti entítások körében azok keletkezésére és pusztulására – hiszen e nélkül nem is létezhetnének –; továbbá az is teljes értékű, nem metaforikus meggyőződése lehet Arisztotelésznek, hogy mindazok a körmozgások, melyeket egyik vagy másik égitest végez, mind ezen égitest számára léteznek, az égitest ezen körmozgások közvetlen hasznélvezője.

Hasonlóképpen az eredeti kérdésfelvetések továbbgondolásának eredménye, hogy a közvetlen Arisztotelész-tanítványokon túl lényegesen nagyobb hangsúly került aphrodisziaszi Alexandrosz, az i.sz. II. század meghatározó fontosságú Arisztotelész-kommentátorának vizsgálatára, valamint a későbbi újplatonikus kommentátorok bemutatására. Ezen vizsgálódások alapvető eredménye az, hogy a korábban egyöntetűnek tekintett peripatetikus és újplatonikus égboltelmélettel kapcsolatban megmutattuk, hogy a különböző kommentátorok több egymástól különböző, egymással vitatkozó álláspontot dolgoztak ki, és ezek több ponton nem egyeztethetők össze egymással..

A kommentátorok égboltelméletének összehasonlító vizsgálatán túl, az eredeti terveknek megfelelően, elkészítettük, és kiadásra előkészítettük Szimplikiosz *Fizikakommentárjából* a *Fizika* VIII. könyv 4. fejezetének angol fordítását. Arisztotelész ebben a szakaszban érvel amellyel, hogy az ég alatti elemek – noha természetes mozgásuk természetüknek megfelelően történik – okságilag nem felelősek saját mozgásukért, ezen mozgások mozgató okai rajtuk kívül keresendők. Az itt elmondottak az égbolt természetes körmozgására is érvényesek, Szimplikiosz általunk fordított és gondozott kommentárja az Arisztotelész-tanítvány Eudémosztól indulva az antik Arisztotelész-értelmezés különböző szakaszaiba enged bepillantást.

A projektum keretében tervezett, Arisztotelész korai metafizikájának, természetfilozófiájának és égboltelméletének problémakörét tárgyaló tanulmánnyal kapcsolatban felkérést kaptunk, hogy azt egy készülő nemzetközi kötetben szerepeltessük. Ezen kötet ütemezése azonban nem illeszkedik a projektum futamidejéhez: a kötet tanulmányainak szerkesztési munkálatait a 2012-es év elején kezdik meg a kötet szerkesztői, így ezen már első vázlatban elkészített tanulmányt jelen szakmai beszámolónkban nem szerepeltetjük.

Összejövetelek Magyarországon:

Közép-európai Egyetem, Budapest, 2008. június, South-East European Association for Ancient Philosophy, Theophrasztosz *Metafizikája*

Collegium Budapest / Közép-európai Egyetem, Budapest, 2009. szeptember: Arisztotelész *Az állatok mozgásáról*

Konferenciárészvételek:

Athén, 2008. április: European Society for Ancient Philosophy, Arisztotelész: *Nikomakhoszi Etika*, VI.13.

Humboldt-Universität, Berlin, 2008. május: Epikurosz: *Hérodotosz-levél*.

Athén, 2009. április: European Society for Ancient Philosophy, Arisztotelész: *Metafizika* I.7

Prága, 2009. május, South-East European Association for Ancient Philosophy, Plótinosz: *De tempore* (Enn. III.7, 7–13)

Athén, 2010. április: European Society for Ancient Philosophy, Arisztotelész: *Politika* I. 2

Rhethimno, Kréta, 2010. június: South-East European Association for Ancient Philosophy, pszeudo-Arisztotelész: *A világrénd*.

Sorbonne, Párizs, 2010. június: Colloque international en l'honneur de Pierre Pellegrin – *Nature & sagesse: Les rapports entre physique et métaphysique dans la tradition aristotélicienne*

Bonni Egyetem, 2010. november: Arisztotelész: *Metafizika* XII. könyv

Publikációk, előadások:

Bodnár István és Lautner Péter: Előadás a 2008 júniusában Budapesten rendezett Theophrasztosz *Metafizikája* c. South-East European Association for Ancient Philosophy konferencián (16–18. fejezet).

Bodnár István, „Aristotle’s planetary observations”, in: Dagfinn Føllesdal – John Woods (szerk.), *Logos and language: Essays in honour of Julius Moravcsik*, London: College Publications 2008, 243–250.

Arisztotelész, *Az égbolt* (Filozófiai Írók Tára) Budapest: Akadémiai, 2009.

Bodnár István: Előadás 2010 júniusában a Sorbonne-on rendezett *Nature et sagesse: Les rapports entre physique et métaphysique dans la tradition aristotélicienne* c. konferencián (The status of the celestial movers in the Aristotelian commentators)

Bodnár István, Előadás 2010 szeptemberében a Zadarban rendezett Arisztotelész: *Az égbolt* c. South-East European Association for Ancient Philosophy konferencián (7. fejezet)

Bodnár István, Előadás 2010 novemberében, a Bonni Egyetem *Metafizika* XII. könyv workshopján (Issues of large-scale teleology).

Bodnár, István: „Commentary on *Physics* VII. 3, 246 b3 – 246 b20”, in: *Reading Aristotle, Physics 7, 3: What is alteration and what is not*, Las Vegas: Parmenides Publishers, nyomdában, 73–83. o.

Megjelenés előtt

Simplicius, *On Physics* VIII.1–5, fordította, és kommentálta Bodnár István, Michael Chase, Michael Share, London: Duckworth.

Szerkesztés ill. szerkesztőségi elbírálás alatt:

Bodnár István: Alexander's Unmoved Mover, a Cristina Cerami által szerkesztett *Nature et sagesse* kötetben.

Bodnár István: Issues of celestial teleology, a Christoph Horn szerkesztette *Metafizika* XII. könyv-kötetben.